

Atatürk'ün kendini Eğitim Olanakları Toplumunu Eğitmesi

Sami N. ÜZERDİM

Büyük işler yapmış olan Atatürk'ün nasıl yetiştiği üzerinde henüz yeterince bilgimiz yok. Gerçi, öğrenim evreleri bellidir. Ne var ki, yaşamı boyunca oradan oraya koşmuş, sürekli çalışmış olan Atatürk, bir şeyler okuyabilmiş midir? Cumhurbaşkanlığından sonra, özellikle tarih ve dil konularında okuduğu, bilgi sahibi olduğu bilinmektedir. Asıl merak edilecek olan, O'nu 1919'a değin getiren dönemlerde okumaya vakit, olanak, kitap bulup bulamadığıdır.

Bugün sayısız kitabın, zengin kitaplıkların içinde yetişmiş olan kimseler arasında, Atatürk'ü küçümseyenler görülüyor. Eleştirinin sınırını aşıp, O'nu nerdeyse doğmamış sayacak denli ileri gidenlerin, geriye doğru kısa bir bakış atmaya bile gerek görmedikleri de —kendileri dokuncasına— bir gözlem oluşturur.

Gerçi, Atatürk'ün yakınında bulunmuş olan Falih Rıfkı Atay'ın bile : «...yetişme tarzından doğma eksikleri vardı. Bu eksikleri tamamlamadık.» dediği bilinenler arasındadır. (Çankaya, ilk basımının ikinci cildi s. 416). Falih Rıfkı Atay'ın bu yargısı üzerinde O'nu yakından tanımış olan bir yazarın tanıklığı olarak durulabilir. Hemen usumuzda şu soru başkaldırıyor : Peki, bütün bu işleri neye dayanarak gerçekleştirdi?» Eğer, gerçekten birçok büyük iş yaptığına inanıyor, altmış yıl önce başlayarak on sekiz yıl sürmüş olan çabasını hiçe indirmek gibi bir yanılığa düşmüyorsa...

Selanik'te önce askeri idadi (anılarında böyle geçerse de **Rüştiye** olması gerekir) de kısa bir süre kaldıktan sonra askeri Rüştiye'ye girer. Arkasından, Manastır gibi önemli, devingen bir Osmanlı kentinde askeri idadiye yazılır. Burada, Fransızcasının yeterli olmadığı yolunda kendisini uyaran öğretmenin, üzerinde etkisi olmuş olacak ki, yazın Selanik'te gizlice Frerler Okulu'na gider. Sonra Harbiye, Harbiye'nin Erkânıharp sınıfları (bugünkü : Harp Akademisi). Öğrenimi sırasında, ilerinin konuşma ustalarından Ömer Naci ile yazına eğilim gösterir. Şiir, konuşma vb. Ancak, matematik öğretmeni O'na şiirli yasaklar. Namık Kemal'i okumuştur; bu Osmanlıcasından da belidir.

1915'te Çanakkale'den, savaş alanından İstanbul'a ölmüş arkadaşlarından birinin eşi olan Bayan Corinne'e yazdığı mektuplarda, kendisinden kitap istediğini okuyoruz. (1) Bayan Corinne'in, İstanbul

yakasının değil Beyoğlu'nun kitapçıları, bu kitapçılara gelen kitapları tanıdığını unutmayalım. 1916'da Diyarbakır yöresinde tuttuğu, ancak iki ay süreli yazabildiği günlüğünde de (-), okuduğu kitaplardan söz açmaktadır. Henüz yayınlanmamış olan Karlsbad defterlerinde (3) bu tür notların bulunduğunu sanıyoruz. Bundan öteye çokça bir bilgimiz yok. Ancak, Çankaya'daki eski köşkte bulunan kitaplarla, Anıt Kabir Müzesi'ne eski Türkçacı'ndan taşınmış olan kitapları (4) O'nun, Ankara'ya geldikten sonra, belki daha çok cumhurbaşkanı olduğu yılı izleyen zaman içinde okuduğu —bu kitaplarda görülen çizilmiş satırlardan, elyazısıyla düşürdüğü kayıtlardan— anlaşılıyor.

23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi konusunda, açılıştan önce yaptığı tartışmalar NUTUK'ta (SÖYLEV'de) dikkati çeker. Büyük NUTUK'ta olsun Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nde olsun, daha başka kitap ve konuşmalarında olsun (5) çok çeşitli düşüncelerine rasıyoruz. Okuduğu kesindir, düşündüğü ise daha kesin! Kendi anılarına göre, Harp Okulu'nda sabahları nöbetçi subayınca uyandırılışını, geceleri yatağındaki sürekli düşüncelere dalmış olmasına bağlıdır. Bundan öteye, belki daha da önemli olarak, Türkiye'nin o günkü sınırları içinde bölgeden bölgeye, cepheden cepheye koşuşmalarından, gördüklerinden ortaya çıkan büyük deneyim birikimini de dikkate almak gerekiyor. Prof. Dr. Özer Ozankaya'nın, 10 Kasım 1979 akşamı televizyondaki konuşmasında, Atatürk için : «Bir bakışta beş gören...» gibi bir deyim kullanması; Haldun Taner'in, (11 Aralık 1977 günlü Milliyet'te yeniden andığı) eski yıllarda yayımlanmış bir yazısında : «Bu adam; bilmek için öğrenmiş olmaya ihtiyacı olmayan, bildiğini bilen, bilmediğini ise şıp diye sezen bambaşka bir insandı.» diyerek yorumu gitmesi, ilk anda gizemli gözlemler izlenimi verebilir. Ancak, Atatürk'ün yaradılıştan gelme üstünlükleri yadsınamaz.

Bütün bu sıydıklarımızın birleşmesiyle, Gazi Mustafa Kemal Atatürk adı verilen bir olgu çıkmaktadır. Atatürk'ü, son on- on iki yıl içinde, hiçbir tarihsel ya da güncel kişiye yönetilmemiş ölçü ve biçimde küçültmeye çalışanlar oldu. Bu çabalar, çeşitli amaçlara dayanır, ama, bunlara hiçbir zaman bilimsel nitelik verilemez. Atatürk'ü küçültmek, daha da ileriye, nerdeyse tarihten silmek isteyenlerin başında, ne yazık ki, akademik sanlara bürünmüş kişiler görüldü. Bugün, duvarları kitap dolu odalarında, yurt dışından istedikleri kitabı —kendileri masraf etmeden— getirtme olanağı bulan, büyük kentlerin kitaplık bolluğundan yararlanan, sık sık yurt dışına çıkabilen bu türde kişilerin, Atatürk'ün yetiştiği dönemdeki kitap, kitaplık durumunu dikkate almamaları, nasıl nitelenebilir, bilemeyiz! 1729'da,

Müteferrika Basımevinin satışa çıkardığı ilk kitaptan Birinci Meşrutiyet'in (1876) başlangıcına değin çıkmış kitapların sayısı, Dr. Jale Baysal'ın : **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastığı Kitaplar** (İstanbul 1968) adlı tezinde saptanmıştır. Bu sayı, 1929 başına değin ancak —oranlama ile— otuz bine ulaşmıştır; ki, otuz bin kitap, otuz bin yapıt demek değildir. İstanbul'da, 19. yüzyıl sonunda defterleri bastırılan vakıf kitaplıklar, o zamanlar genellikle yazma kitapları içerirdi. Kitap, kitaplık durumu bu olduğuna Mustafa Kemal'in, ise, kendisini milletvekilliğinden atmaları için bir gerekçe sayılan «beş yıl süreklilikle bir seçim bölgesinde oturmuş» olmasına bakılırsa, (*) bugünkü okuma olanağını bulamamış olması, kendi suçu değildir.

Ama, bir Kurtuluş Savaşı yapacak, yeni bir Devlet kuracak, bir Devrim'i gerçekleştirecek bilgiyi kendi varlığında topladığı da kesindir. Atatürk'ü bir bilim adamı saymaya kalkışmıyoruz. Cumhuriyetten sonra tarih ile dil konularında çok okuduğu, dinlediği, uğraştığı için kendisine dilci demiyoruz. Ancak, bir Türkçe öğretmenin, kendi bilgisine güvenerek, Atatürk için, dilbilgisi açısından, büyük harflerle belirtmek istediği BİLMEZ sözcüğü de boş bir övünmeden öteye geçmez. Burada söz konusu olan, Atatürk'ün, tarih ve dil konularındaki geniş algısı, anlayışı, işaretidir. Yalnız dil ve tarih alanlarında değil bir toplumu eğitecek bütün alanlarda; bilgisi, sezgisi, deneyimleri, okuyabildikleri ile, pek çok uzmanı geride bıraktığı da gerçektir.

Kendi kendisini, böylece eğitmiş, yetiştirmiş olan Atatürk'ün, genel ve geniş anlamda eğitimci kişiliği, eğitim uzmanlarıncada da anlatılmış, saptanmıştır. (Burada bir kaynakça değil; M. Rauf İnan, Hıfzırrahman Raşî Öymen başta olmak üzere, tanınmış eğitimcilerin, pek çok dergiye, hültene, kitaba yayılmış olan saptamalarını anımsatarak örnek vermiş olacağım.) Atatürk, bir eğitimbilimci, kuramcı olarak değil, doğrudan doğruya eğiten bir önder olarak ele alınmalıdır. Başka bir yazımda da andığım gibi (7), kendisini ağırlamak için verilmiş görkemli bir şölende, yemek konusuna değinerek, savurganlık ve sağlık üzerine konuşmayı gerekli görmüş, alkı bu yalınkat görülebilecek konuda bile uyarmıştır. Yine o yazımda üzerinde durduğum için buradaca yinelemekten kaçındığım pek çok sözleri, davranışları, O'nun bir toplum eğitimcisi olduğunu açıklar. Askerlik eğitimi ötesinde, salt kendi çabaları ile, çağın bütün olanaksızlıklarını yenmeye çalışmış, bu olanaksızlıkların üstüne yükselmeyi başarabilmiştir. Konuşmaları, yazıları arasından küçük bir yanlışı bulmayı büyük bir buluş sayan, öğrenci ama kendilerini eğitememiş olan kuramcılar, Atatürk'ün eğitici kişiliğini göremez, ya da görmekten kaçınırlar.

lar. Üstelik, O nun kimi sözlerini bozarak (tahrif ederek), bilim adamaına yakıştırayacak, bilimin onurunu yaralayacak davranışlar içine girerler.

Yazımızı, yinelemelerden kaçınma nedeniyle şöyle bağlayalım :

Atatürk'ün konuşmaları, yazıları, eylemleri üzerinde derinlemesine bir araştırmaya, bunları, çağının koşul ve gerçekleri ile karşılaştırıp yorumlamaya girişmek, bizi yanlışlardan, yanlışlıklardan koruyacak; O'nun eğitimci olarak değerini ortaya çıkaracaktır.

- 1) Bu mektupları, Sadi Borak'ın 1961, 1970 basımları Varlık Yayınları arasında çıkmış, yeni basımı ise Çağdaş Yayınları'nda çıkacağı duyuru-lan kitabında bulursunuz : **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları**.
- 2) Bu kısa gününak de, o zamanki emir subayı Şükrü Tezer'in, Türk Tarih Kurumu'nca 1972'de bastırılan : **Atatürk'ün Hatıra Defteri** adlı kitabın-da yer almıştır.
- 3) Türk Tarih Kurumu'nun, bu defterleri de yayımlayacağını, **Öğretmen Dünyası** dergisinin Kasım 1980 sayısındaki konuşmasında, Kurum'un Genel Müdürü Uluğ İğdemir belirtiyor.
- 4) Her iki yerde bulunan kitaplarının kataloğu, 1973'te Kültür Müsteşar-lığı yayınları arasında çıktı : **Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Katalo-ğu**, Hazırlayan : Milli Kütüphane.
- 5) Bak. Sami N. Özerdim : **Atatürk'ün Yazıları Sözleri**.» **A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi XXVIII/3-4**, sayı. 1975. Burada tanıtılan ki-tap ve konuşmalarına 1980'e değin pek az şey eklenmiştir. 1981'de ise yeni basımlar ile yeni derlemeler çıkacağı kuşkusuzdur.
- 6) 1922 yılı sonlarında T. B. M. M.'ne verilen seçim yasası değişiklik ta-sarısında, milletvekili seçilebilmek için Türkiye'nin o günkü sınırları içinde doğmuş, bir yerde en az beş yıl oturmuş olmak koşulu öne sürü-lerck, Gazi'nin seçilmesi önlenmek istenmişti. Meclis'te, bu nedenle yap-tığı konuşmada, « beş yıl sürekli olarak bir seçim bölgesinde oturma-mış isem, O da bu yurt uğrunda yaptığım ödevler yüzündendir.» demek-tedir. Türk Dil Kurumu'nun özleştirdiği SÖYLEV'in 1. cildinin 6. ba-sımının 529. sayfasına bak.)
- 7) **Öğretmen Dünyası'nın Kasım 1980 sayısına bak.**